

הַקָּט הַשְּׁבִלִים

פרשת במדבר

ספר 'במדבר' • אם כל המצוות שנאמרו בסיוע נשעו באהל מועד • שמירת המקדש ע"י קטן
• תמיהה בדברי האבן עזרא שכתב שיש דברים שאמר הקב"ה ואח"כ חזר בו, וביאור הלשון
נחם • לעתיד לבא לא תחזור העבודה לבכורים • יש ראייה מן התורה שאפשר לאב לפדות
את בנו ע"י שליח

אר"א אע"פ שנתנה תורה סייג לישראל בסיוע לא נעשו עליה עד שנשנית להן באהל מועד כ' הדא הוא דכתיב עד שהבאתיו אל בית אמי זה סיני ואל חדר הורתי זה אהל מועד שמשם נצטוו בהוראה ע"ש, ועי' רש"י סוטה ל"ז ב' ד"ה ומכניס].

שמירת המקדש ע"י קטן

וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדוּת (א' נ"ג)

ולהלן ג' ל"ח כתיב והחונים לפני המשכן קדמה וגו' משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל, ובחוב"ב תמיד כ"ה א' בהא דתנן הרובים שומרים שם, כתב וז"ל, בפירושו רובים אם כי נראין דברי המל"מ בפ"ח מבה"ב ה"ה שהיו למעלה מ"ג ופחותים מכ', אבל הרא"ש בגמ' כתב דלא מצו למעבד עבודה שלא הביאו שתי שערות, ויתכן דלענין כבוד המקדש כל שיש שומר שראוי לסמוך על שמירתו שפיר דמי, ואף שאינו בן י"ג, והרי מצות השמירה מתקיימת ע"י ב"ד של הכהנים שהעמידו את הרובין על משמרתם, עכ"ל, וע"ע שם בדף כ"ו ב' שתמך בדעת המל"מ והבאר שבע דרובים היינו פחותים מכן כ'.

והנה מה שכתב דנראין דברי המל"מ שהיו למעלה מ"ג ופחותים מכ', יש לזה סימוכין במדרש תדשא פ"ו דאיתא התם ז' חלקים יש באדם ראש גרון כו', ז' קומות, ילד, נער, רובה, עלם איש, שב, זקן, ומשמע דרובה הוא נער בחור ובנקבה ריבה, כדשינוי בכל דוכתא מעשה בריבה אחת, וכיו"ב, ע"י שבת קכ"ז ב' יבמות נ"ט ב' כתובות ס"ו ב' ועי' סנהדרין ק"ט ב' זעקת סדום כו' על עסקי ריבה, וע"ע ע"ז י"ח א' בבתו של ר"ח בן תרדיון שהיתה מהלכת לפני גדולי רומי אמרו כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו מיד דיקדה בפסיעותיה כו', וע"ע ברכות י"א ב', ועי' ירו' סוטה פ"ח רובה שנשא ריבה, ומבואר כמש"כ.

ומה דמסיק בחוב"ב דלענין כבוד המקדש כל שיש שומר שראוי לסמוך על שמירתו שפיר דמי ואף שאינו בן י"ג, מתיישב היטב בלשון רובים אף אם סתם רובה הוא נער בחור וכדאיתא נמי בסוטה כ"ו א' והרובה שנשא עקרה וזקנה כו' ועי' שקלים פ"ח מ"ה פרוכת עביה טפח כו' ומשמונים ושתים (רבוא) ריבות נעשית, ור"ל נערות בתולות, דמ"מ עיקר השם רובה אינו תואר דוקא לנער בחור ונערה בתולה, אלא תחלת הלשון הזה הוא

ספר 'במדבר'

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֶהֱל מוֹעֵד בְּאֶהֱל לַחֹדֶשׁ
הַשְּׁנִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְאֹמֶר (א' א')

צריך בירור במה שהורגל בפי הראשונים ז"ל שם ספר זה 'ספר במדבר' כגון ברש"י שמות (ל"ח כ"ו) יהושע (י"ז י"ד) וברד"ק בראשית (ב' י"ד) ועוד כיו"ב, אחרי שבלשון משנה וגמ' נקרא בשם חומש הפקודים כגון ביומא (פ"ז מ"א) מנחות (פ"ד מ"ג) וביומא (ס"ח ב') מנחות (ע' ב') וכ"ה בזוהר בהשמטות לבראשית, ולחד מ"ד ביר' סוטה (פ"א ה"י) ספר הישר (שמואל ב' א' י"ח) הוא חומש הפקודים, ועי' ע"ז (כ"ה א'), [ועי' שבת קט"ז א' בפלוגתת רבי ורשב"ג], וכן במדרשים נקרא בשם זה, אם כי מצאנו במדרש ריש בראשית שנזכר ספר במדבר, ויש גם בתנחומא כי תשא סימן ח' ובמדרש בראשית ס"ח ח' שנקרא ספר וידבר וכ"ה בדוכתין סגיאין בפרש"י, כגון בסוטה ל"ו ב' כתב חומש הפקודים הוא ספר וידבר, ע"ש, וצ"ע בזה.

אם כל המצוות שנאמרו בסיוע נשעו באהל מועד

בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֶהֱל מוֹעֵד (שם)

בחזו"א או"ח סימן קכ"ה סק"ב נסתפק אם כל המצוות שנאמרו בסיוע נשעו באהל מועד, [עי' חגיגה ו' א' זבחים קט"ז ב' בפלוגתת ר"ע ור' ישמעאל אם כללות נאמרו בסיוע ופרטות באהל מועד או דכללות ופרטות נאמרו בסיוע ונשעו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב, ועי' בתו"כ פרשת בחקתי סופ"ח דיליף מקרא דניתנה התורה הלכותיה ודקדוקיה ופירושיה ע"י משה בסיוע, וע"ע בר"ש ובראב"ד בדברי התו"כ שהביא רש"י בריש פרשת בהר, ועי' 'מקושש' "מגדף" "פסח שני" "נחלות" וע"ע ברמב"ן בסה"מ שורש א'].
ובאמת נחלקו הראשונים ז"ל בספיקת החזו"א, דבפרש"י תענית כ"א ב' כתב הלשון ושם באהל מועד נשנית התורה כללותיה ופרטותיה, וסתמו כפירושו דנשעו לו כל התרי"ג מצוות, ועי' רש"י ברכות מ"ח ב' ד"ה תורה, אבל בלשון הרמב"ן ויקרא ז' ל"ח שכתב כי כל המצוות נאמרו למשה בהר סיני כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן ונשעו 'מהן' באהל מועד, משמע שבחלקם נשעו וכנראה היינו אותן שנצטוו לומר לישראל בזמן ההוא, [ועי' בילקוט ויקרא סימן תל"ב

כדאמר סוכה ה' ב' בבבל קורין לינוקא רביא, ומתפרש ככינוי לילד הגדול ורבה.^א

ולעיקר דברי החו"ב, הנה כדעת הרא"ש דגם פחותים מ"ג שפיר דמי, כן הוא גם בפירוש המפרש וברבינו גרשום ובראב"ד, אלא דמ"ג מעיקרא כתב החו"ב דנראין דברי המל"מ דהיו למעלה מ"ג משום דבסתמא ראוי לפרש דאף אי שמירת המקדש לאו עבודה היא ועי' חולין כ"ד א', מ"מ כיון דשמירת המקדש היא מ"ע מה"ת ומכלל עבודת הלויים היא, עי' ערכין י"א ב', הרי לא מסתבר שניתנה לקטנים דלאו בר חיובא ניהו, ואם המצוה היא עצם מעשה השמירה, ולא דעיקרו שהמקדש יהא משומר, הרי פשיטא דשמירת הקטן לאו כלום הוא, וכדאמרין נמי שבת כ"ג ב' דאי הדלקה עושה מצוה הדליקה חש"ו לא עשה ולא כלום, אבל אם לענין כבוד המקדש בעינן רק שיהי' שומר שראוי לסמוך על שמירתו, שפיר מתקיימת המצוה גם ע"י פחות מבן י"ג, דבי"ד של הכהנים מקיימים המצוה ע"י שמעמדין אותו לשמור, והוא כעין כמה מילי דלא בעינן גופו של בי"ד אלא סגי בפני בי"ד או בפיקוחם, כגון רציעת עבד [ושמא גם גט וחליצה כן] וכן הבאנו במק"א בשם תשו' הרשב"א דחייבי מיתות בי"ד יכולין בי"ד להמיתם ע"י נכרי, ועי' "הדלקת המנורה" בשם החזו"א ד"ל דגם ע"י קוף שפיר דמי דומיא דזר, וצ"ע ברש"י שבת כ"ב ב' ובמנח"ח מצוה צ"ח, וע"ע במג"א סימן תמ"ו סק"ב.

ועיקר הדבר דאפשר שיהי' קטן שאפשר לסמוך על שמירתו, אע"ג דקטן אין לו מחשבה ולאו בר דעת הוא, (כמבואר גיטין כ"ב ב' חולין י"ב ב' י"ג א' וברמב"ם פ"ד מטו"א ה"ב ועי' חזו"א מכשירין ס"ו סק"ח), מצינו כן להדיא בירו' תרומות פ"א ה"א שבניו של ר"י בן גודגדיא היו כולן חרשין והיו כל הטהרות שבירושלים נעשין על גביהן, ומסיק דמחשבה לא כתיב בהן אלא שמירה כתיב בהן, ומבואר להדיא דמהני שמירת חש"ו, עי"ש.^ב

תמיהה בדברי האבן עזרא שכתב שיש דברים שאע"פ הקב"ה ואח"כ חזר בו, וביאור הלשון נחם

וְאֵנִי הִנֵּה לִקְהַלְתִּי אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל כְּבוֹד פֶּסַח רַחֵם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ג' י"ב)

באבן עזרא בראשית כ"ב א' הוכיח דיתכן שיצוה ה' דבר ויאמר אח"כ אל תעשינה כדחזינן שהחליף הבכורים בלויים אחר שנה, וז"ל שם בפסוק והאלהים נסה את אברהם, ואנשי שיקול הדעת אמרו כו' והגאון אמר שמלת נסה, הראות צדקתו לבני אדם וכו' ואחרים אמרו כי פירוש והעלהו שם לעולה שיעלהו על ההר וזאת תחשב לו לעולה, ואברהם לא ידע סוד הנבואה, וימהר לשחוט אותו, והשם אמר לו לא בקשתי זאת, ואחרים אמרו הראה שתעלהו לעולה, כמו והשקית אותם יין (ירמ' ל"ה ב') והוצרכו אלה הגאונים לפירושים אלה, כי יאמרו לא יתכן אחר שיצוה השם מצוה שיאמר אח"כ לא תעשינה, והנה לא שמו על לב הבכורים שהחליפם בלויים אחר שנה עכ"ל, ודברים אלו מפרסין איגרא, שהרי מיסודי האמונה שהחכמה אחת היא ולא תשתנה לעד, כדכתיב עצת ה' לעולם תעמוד, וכש"כ דלא יתכן שיחזור ה' מדברו או שיצוה על דבר ולבסוף יבטל ציוויו, וכדכתיב מלאכי ג' ו' אני ה' לא שנית וכתוב נמי (ההלים פ"ט ל"ה) לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה, ועוד דלא מצאנו רמז

בפסוק שהבטיח הקב"ה דבר לבכורים, ואין יעלה על הדעת לומר שיבטיחם להיות נבחרים לשרת בקודש וינחם על דברו, הרי נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם, ולא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם, וכל מפעלותיו וגזירותיו ומאמריו ית' כולם תמימות וקבועות בסוד חכמתו העליונה עפ"י מה שצפה והביט עד סוף כל הדורות במחשבותיהם ומעשיהם של בני אדם, והמיחסים לו ית', שינוי רצון בעבור שינוי הזמנים והמקרים והפגעים כאילו ח"ו לא ידע מראשית אחרית, הרי הם מכת המינים והמחפרים.

והדברים כפשוטן וכאמיתתן שלא הבטיח ית' ללויים כלום, אלא דעד שהוקם המשכן שלא היו עדיין כהנים ולויים היתה העבודה ראויה לבכורים שהן הנבחרים, ומעיקרא לא נבחרו אלא עד הקמת המשכן, וגם אם לא היו חוטאים בעגל לא היו עובדים עבודת הקרבנות במשכן, דאהרן ובניו נבחרו לעבודה והבכורים היו נבחרים רק לעבודת הלויים להיות על השיר ועל המשא וזה הוסר מהם מפני חטא העגל, דהא מלאכת המשכן נאמרה למרע"ה בפרשת תרומה ותצוה קודם פרשת חטא העגל, ובכלל זה נאמרה פרשת קדושת הכהנים ועשיית בגדיהם לכבוד ולתפארת, וע"כ דמה שהוסר מהם עבודת הכהנים לא ה' בסיבת חטא העגל, אלא כמש"כ שמעיקרא לא נבחרו אלא לשענה עד שיהיו כהנים ולויים.

וכן מבואר ברמב"ן לעיל בריש הפרק דהכהנים נבחרו להמשח כבר מסיני, וזו דעת החזו"א באו"ח סימן קכ"ה סק"ז ובבכורות סט"ז סק"ח, ואע"פ שאין הדבר מוסכם דפרשת תצוה נאמרה קודם חטא העגל, (עי' ערכין י"א ובמדרש במדבר ד' ח' ובפרשת נשא ו' ב' וברש"י שמות ל"א י"ח וברא"ם ובגו"א ובבע"ט וברש"י דברים י' ח'), מ"מ העיקר כדברי הרמב"ן וכהכרעת החזו"א שהפרשיות נכתבו כסדרן, וכי"מ בזוהר פ' ויקהל דציווי מלאכת המשכן וקידוש הכהנים ובגדיהם נאמרו כסדרן בפרשיות אלא דמשה אמרם לישראל רק למחרת יוה"כ אחר שנתכפר להם חטא העגל, ויש לקיים כן אף לפרש"י בשמות שם, ועי"ש בגירסאות.

ונראה דאף דאשכחן מדרשים חלוקים אם ניתנה הכהונה לאהרן ובניו קודם חטא העגל או לאחריו, מ"מ אין הנידון אלא אם הבכורות נפסלו או שלא נפסלו, אבל כו"ע מודו דאף אם הכהנים לא היו משרתים לבדם, מ"מ גם הם היו משרתים כמו הבכורים, [ועי' בחזו"א קדשים קמא סימן מ"א סק"ב, ועי' ברש"י זבחים קי"ז ובקורן אורה שם קט"ו ב' וצ"ע בתו' ע"ז ל"ד א', ועי' זבחים ק"א ב' דמבואר להדיא דבשבעת ימי המילואים היה למשכן דין במת ציבור וכי"מ בתו' סוכה מ"ג ב', וצ"ע בכ"ז].

ועכ"פ איך שיהי', לא מצאנו שח"ו חזר ה' מהבטחתו בבחירת אהרן ובניו, ואם הי' מבטיח ללויים שיהיו משרתים לדורות, היו נשארים בתפקידם גם לאחר חטא העגל, או שהי' נמנע חטא העגל, ועי' בבכור שור במדבר ג' י"ג [וקצת כיו"ב בחזקוני שם] דלכן נפסלו הבכורים, משום שנוטלין פי שנים, והעובד במקדש אינו ראוי לעסוק בדבר אחר, ולכן נלקחו הלויים ונצטוו שלא יתנו להם נחלה עי"ש, ומבואר דלא יתכן שהבכורים ישארו בעבודתם ולא ינתן להם פי שנים, דא"א שישתנה מה שנאמר קודם מ"ת ראובן בכורי אתה וגו', עי' בפרש"י בראשית מ"ט ג', [עוד מבואר מדבריו דאע"ג דבכור לנחלה תליא באב ואילו כהן

א. וכן בחולין כ' א' דקא"ר ינאי יקבלו הרובין את תשובתן, מתפרש דרדקי וכמו שכינו כן את בני ר' חייא בסנהדרין ל"ח א', ומצאנו נמי שנשארו בשם הרובין גם כאשר היו לאיש, עי' ירו' ברכות פ"ו ה"א ר' יצחק רובה, [אם לא דנתחלף מלשון רבה, וכדמצינו נמי בירו' בימות פ"ד ה"א כל מקום ששנה סתם משנית דרבנן עד שיפרש לו רובו רשב"ל אומר כל סתם משנית דר"מ עד שיפרש לו רובו, ומתפרש רבן] ועי' בירו' חלה פ"ד ה"י רבתינו שבגולה היו מפרשין כו' עד שבאו הרובין ובטלו אותן, ועי' בירו' חגיגה פ"ג ה"ד א"ר ינאי הרובין היו אומרים בתורה שנעשית על גב הקודש כו' ואני אומר כו', ועי' בירו' חלה שם מאן אינון הרובין תרגמוניא, ואין ר"ל שזהו פירושו של תיבת רובין, אלא דהתם נתכוונו להם, וכמו מאן הדיוטות כו' כותאי, סנהדרין כ"א ב'.

ב. ובמילתא דעבידא לאיגלווי דמירתת, קיל טובא טפי, ונפ"מ נמי דשמא כשר להעיד על בן י"ג שהביא ב' שערות, דגם נשים נאמנות ואיכא נמי חזקה עי' אה"ע סי' קנ"ט סט"ו וברבי"ש סי' קפ"ג, והא דב"ב נ"ו ב' דמשמע דבעינן ב' עדים, זהו כשמעדין על העבר דלא עביד לאיגלווי א"נ כשלא הגיעה ל"ב שנה דליכא חזקה דרבא, וצ"ע, ועי' בפ"ת אה"ע סי' ס"ז ס"ק נ"ז, ואף דמסתבר דלא אמרינן לגביה חזקה שליח עושה שליחותו מ"מ במילי דמירתת משום דעבידא לאיגלווי, כל שאינו חשוד, י"ל דסמכינן עליה גם בדאורייתא, וכ"מ בפמ"ג י"ד סימן א' ובהנהגת השואל והנשאל, ועי"ש שכבר פשט המנהג ששולחים עופות ע"י קטנים וקטנות לשחוט ואין למחות כו' דמירתת לשקר במילתא דעבידא לאיגלווי, וברשב"א במשמרת הבית שהובא בפמ"ג שם משמע דגם בלא האי טעמא נאמן כיון דסגי במה שאינו חשוד לקלקל ואף לגבי ממון יש לדון אם נאמן, עי"ש.

תליא בפטר רחם אף אם אינו בכור לאביו, מ"מ קבעה תורה דין אחד לכולם כפי רוב הבכורים שהם בכור לאב ולאם, וצ"ע.

וא"ת איך יתקיים הכתוב אני ה' לא שניתי עם כל הכתובים שכתוב בהם לשון ניחום אצל הקב"ה, וכגון וינחם ה' על הרעה וגו', וכן כי נחמתי כי עשיתים, וכן ועל עבדיו יתנחם, וכן בירמ"י י"ח י' ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב עמו, ושם י"ח ז' רגע אדבר על גוי ועל ממלכה וגו' ושב הגוי וגו' ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו, וכן שמואל א' ט"ו י"א נחמתי כי המלכתי את שאול, וכן שופטים ב' י"ח כי ינחם ה' מנאקתם מפני לוחציהם ודוחקיהם, וי"ל דזה שניחם הקב"ה על הטובה או על הרעה לפי השתנות המקבלים בבחירתם, אין זה נחשב ח"ו לשינוי רצון, כי כל השינויים והתמורות להרבבות אין מספר גזר עליהן בחכמתו ית' לעומת המקבלים והתנה בבריאת העולם על כל מלאכתו אשר ברא אותם לעשות בהם טוב ורע בשינויים ונפלאות להיטיב עם הטובים ולהעניש הרשעים, וכל שינוי אנו מתייחסים אליו כאדם החוסה במקום צל שלא שינה עי"ז השפעת השמש, ויש להוסיף דהא כתיב באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה, ומ"מ מבואר להדיא בשבת ס"ג א' ובפרש"י שם דשומר מצוה יוכל לומר לו מה תעשה, ואמרינן נמי פסחים ק"ט א' הקב"ה נוצחין אותו ושמה, ופירשו רש"י ורשב"ם שנותן כח לבריות לנצחו, וכן במדרש שה"ש א' י"א איתא שהקב"ה אמר למשה ע"ה משה משה בדבר זה נצחת, ועי' ברכות ז' א' שהקב"ה אמר לישמעאל בני ברכני אמרתי לו יהר"מ שיכבשו רחמין כו' ונענע לי בראשו ופרש"י כמודה בברכתי ועונה אמן, (ור"ל דמאחר שאין סתירה בין הידיעה והבחירה לכן ביקש ית' ברכני בני שכבר אוכל להשפיע כל הטובה שהוכן ליתנם לכל הנבראים ע"י שיבחרו בחיים ולא אצטרך להמתין, כ"ו). וכן אמרו במו"ק ט"ז ב' מי מושל בי, צדיק שאני גוזר גזירה והצדיק מבטלה, ומתפרש כפשוטו דאל"כ לא שייך לשון מושל ומבטל, וע"ע בפסיקתא רבתי פ"ט אמר הקב"ה כשאני נוצח אני מפסיד וכשאני נצוח אני משתכר כו' במעשה העגל נצחני משה ואני נשכרתי, ומכ"ז מבואר דשייך אצל הקב"ה שינוי רצון כשגזר כן בסוד חכמתו העליונה.

ובזה תבין הא דכתיב לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם וכן כי לא אדם הוא להנחם, ומעצמן אתה שואל לאיזה צורך הרחיק הכתוב הדמיון לאדם, ומי סני ליה למיכתב רק לא יכזב ולא ינחם, אבל לפמש"כ הכתוב בא להדגיש דאף שיתכן אצלו ית' שינוי רצון לעומת המקבלים אחרי שהשינוי הוא קבוע מתחלה ברצונו ית' מ"מ לא ינחם כאדם שניחומיו תלויים בקוצר בינה וחסרון ידיעה והיפוך כחות הנפש מחמלה לאכזריות וכיו"ב.

וכן תבין סוד הדבר שאצל אדם יבוא מילת ניחום רק מרעה לטובה, ולא תמצא בכתובים שאדם ינחם מטובה לרעה, משא"כ אצל הקב"ה תמצא כן בין מרעה לטובה ובין מטובה לרעה, כמו שנתבאר לעיל בפסוקים שזכרנו, כי כל הנהגותיו הם ממדת טובו שהם דרכיו ית' התמימות והקבועות תמיד, וכל מאי דעביד לטב עביד כי הוא אוהב את כל הברואים ושמח בהם גם אם החוטא בחטאיו מתרחק מיוצרו ית', כי הוא ית' יודע סוד נשמתו, ואין שום נוצר שנוצר מתחלה לכלותו כליון גמור, וכל הנברא לכבודו ברא, אלא הכל בסוד החכמה שהיא מדת הטוב להפרע מן החוטא ולהשיבו למוטב.

ובכדי להטעים הדברים בסוד הלשון, ראוי שתדע כי שורש מילת 'נחם' נולד משורש מילת 'נחה' שהוא לשון מנוחה, וכל לשון נחה הוא על הליכה לטובה, כגון לנחותם הדרך, וכן ונחך ה' תמיד וגו', וכן אנכי בדרך נחני ה', וכן נחית כצאן עמך, וכן ינחני במעגלי צדק, וכן ובעמוד ענן הנחיתם יומם, וכיו"ב, וכשירצה הכתוב לכיון על רעה ישתמש בלשון הליכה, כמו יולך ה' אותך ואת מלכך, יוליכם ה' את פועלי האון, ואני אנה אוליך את חרפתי, ויולך חשך ולא אור, אבל לא יזכיר לשון נחה ונחם אלא לטובה, אבל אצל הקב"ה ית' נמצא על שתי האופנים בין מטובה לרעה ובין מרעה לטובה, והוא כי אין רעה לפניו ית' ובכל דרכיו מסתתרת רק טובה אם בעבר או בהווה או בעתיד, ואע"ג דגם גבי בן אדם אשכחן דכתיב בראשית כ"ז מ"ב מתנחם לך להרגך,

לאו קו' היא, דמתנחם הוא לשון התפעל כמו הבה נתחכמה, וכמו מתעשר ומתרושש במשלי י"ג ז', שהוא כפי הדמיון שימצא נחת ואינו כן, וכן מתנחם גבי עשו הוא כפי דמיונו שעשה נחת לעצמו, נגד האמת, וכן קרא דשמואל ב' י"ג ל"ט ותכל דוד לצאת אל אבשלום כי נחם על אמנון כי מת, ר"ל שע"י שהעתיק מחשבת אבלו וצערו על אמנון כי מת למחשבת המלחמה עם אבשלום מצא נחת והשקט מצער.

לעתיד לבא לא תחזור העבודה לבכורים

והיו לי הלוים אני ה' (ג' מ"ה)

כתב באוה"ח הכוונה במאמר אני ה' לומר, שהגם שאמרו רז"ל עתידה עבודה שתחזור לבכורות, לא ירדו הלוים מהיות לה', והוא אומר והיו לי אני ה', כשם ששמי לעולם ועד, כמו כן יהיו לי הלוים, ובפרשת ויחי (מ"ט כ"ח) בפסוק וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אותם, כתב ז"ל, הגם שראינו שלא ברך ראובן לא שמעון ולא לוי, יגיד הכתוב כי דבורו הקשה להם היא ברכתם, ומה שאמר לראובן דברי קנטור שם צוה את הברכה, ע"ד אומרם ז"ל עתידה עבודה שתחזור לבכורות, וכפי זה כיון שקבע לו שם הבכורה, עתיד הוא לעמוד לשרת לעת"ל, ותמצא שהצדיקים צופים ומביטים על העתיד, ולטעם זה השתדל יעקב לקנות הבכורה מעשו, לבל יהיה לו חלק בעבודה לעת"ל וכו' עכ"ל, ועיין עוד בדבריו בפרשת פקודי (ל"ח כ"א), וכבר תמהו רבים שלא נמצא בשום מקום בדברי חז"ל שלעת"ל תחזור העבודה לבכורות.

ובספר טעמא דקרא בפסוק כי לי כל בכור וגו' לי יהיו, כתב דכאן רמז למ"ש באוה"ח דלעת"ל תחזור העבודה לבכורות, דלי הוא לעולם עי"ש, וכוונתו למ"ש בספרי לקמן י"א ט"ז כל מקום שנאמר לי קיים לעולם ולעולמי עולמים בכהנים הוא אומר וכהנו לי בלוים הוא אומר והיו לי הלוים בבכורים הוא אומר כי לי כל בכור, עי"ש, ובמלבי"ם בפסוק ואני הנה לקחתי וגו' כתב קצת בסגנון אחר, ז"ל, לעתיד לבא תחזור העבודה למי שזכה בה מקודם והם הבכורים שנאמר ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל וגו' לי יהיו אני ה', אימת י יהיו לי, בזמן שאני ה', דכתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד, עי"ש, וכן נזכר ענין זה שלעת"ל תחזור העבודה לבכורות בהרבה מסה"ק.

וכל הדברים יגיעים ואינם מובנים, דמלבד שלא נמצאו בדברי חז"ל לא דרשת האוה"ח ולא דרשת המלבי"ם, הרי מהך ספרי גופא מוכח איפכא, דהא קאמר כל מקום שנאמר לי קיים לעולם ולעולמי עולמים, ובמדרש ויקרא ב' ב' הלשון הוא בכל מקום שנאמר לי אינו זז לעולם לא בעוה"ז ולא לעוה"ב, וכיון דזאת התורה לא תהא מוחלפת איך יתכן דכשחטאו בעגל נפסלו ונבחרו הלוים תחתיהם, הרי כתיב כי לי כל בכור, וכל מקום שנאמר לי אינו זז לעולם, אלא ודאי דגבי בכור לא משתעי קרא כלל בענין עבודת הקרבנות, אלא על קדושת הבכורים שצריכים פדיון קאמר שזה קיים לעולם ולעולמי עולמים, ואדרבה מהא דאיצטריך למידרש בכהנים ובלויים מדכתיב 'לי' שזה קיים לעולם ולעולמי עולמים, [אע"ג דבלא"ה נמי פשיטא דכל הלכות החכמה לא ימוטו ולא ישתנו בזמן מן הזמנים וכדכתיב עצת ה' לעולם תעמוד וכתיב אני ה' לא שניתי וכמו שביארנו לעיל בפסוק י"ב], ע"כ משמע דבא לאפוקי דלא נימא דלעת"ל כשיתוקן חטא העגל תחזור העבודה לבכורות כמו שהי' קודם שנפסלו, ולהכי כתב רחמנא לכהנו לי, וכן והיו לי הלוים [דבפשוטו מיתרא, דהא כבר כתיב ברישא דקרא ואני הנה לקחתי את הלוים וגו'], להודיעך שיהי' כן לעולם ולעולמי עולמים אף כשלא יהי' רישום ניכר מחטא העגל, וכדכתיב נמי בדהי"א כ"ג י"ג ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים הוא ובניו עד עולם להקטיר לפני ה' לשרתו ולברך בשמו עד עולם, והך קרא מתפרש בהדיא שהבדילם גם מן הבכורות עד עולם שהרי ההבדלה היא מכל עדת ישראל, כמו שאמר קורח בהצותו על ה' (לקמן ט"ז ט) המעט מכם כי הבדיל וגו' אתכם מעדת ישראל,

ג. עי' ברכות ל"ב ב' אר"א מאי דכתיב גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל כו' ופי' במהרש"א דהא דקאמר וביום פקדי ופקדתי וגו' היינו כל זמן שישראל בגלות אבל לעתיד קאמר הכא גם אלה דהיינו שגם מעשה עגל תשכחנה.

ואם איתא תתחזור העבודה לבכורות הרי לא הבדלים מעדת ישראל, וא"א לפרש הבהדלים רק עד סוף הגלות, דלשון הבהדלה אינו נופל על זמן מסויים, אלא כמו ויבדל וגו' בין האור ובין החושך, וכן ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע וגו' וכן ולהבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור, שכולם הבהדלות קבועות בסוד הכחמה וקיימות לעד ולעולמי עולמים. ¹

והא דתניא בתו"כ ויקרא ט' כ"ב בפסוק וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, באותה שעה זכה במתנות כהונה וזכה בנישיאת כפים לו ולדורותיו 'עד שיחיו המתים', לא למימרא דאח"כ לא, אלא לפרש דמתנ"כ ונש"כ יהי' גם בזמן הגלות עד שיחיו המתים כי אז גם העבודה תחזור אליהם, וכן מדויק בפסוק שבדה"י דכתיב ויבדל וגו' עד עולם להקטיר לפני ה' לשרתו, ובתו"כ הכי ולברך בשמו עד עולם, ור"ל שגם כשלא יוכלו לשרתו עדיין יברכו בשמו עד עולם, ולהכי כפל למיכתב עד עולם, ובעיקר דברי האוה"ח בבראשית שם צ"ע דברש"י בפסוק מכרה כיום וגו' ובמדרש שם ובבבבד ד' ו' מבואר להדיא דיעקב ע"ה נתן נפשו ליטול מעשו העבודה בהוה ולא שחשש על העתיד, עיי"ש, וע"ע בחי' מהריל"ד פ' בהעלותך עמוד ס"ז שפירש כמש"כ.

יש ראייה מן התורה שאפשר לאב לפדות את בנו ע"י שליח

וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת כֶּסֶף הַפְּדוּיִם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו עַל פִּי ה' בְּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה (ג' נ"א)

במלבי"ם כאן כתב להוכיח כדעת הש"ך והט"ז ביו"ד סימן ש"ה ס"י דאדם יכול לפדות בכורו ע"י שליח, ודלא כמ"ש הרמ"א שם בשם הריב"ש, שהרי מרע"ה היה השליח לפדות את בכורי ישראל ע"י הלויים, ובפ"ת שם הביא דברי החת"ס דהנידון בשליח הוא כשפודה מממון השליח, אבל אם האב שולח הממון לכהן ע"י שליח אין בכך כלום, (והביא בשם הנה"מ דממעות אחרים אי אפשר דהוי חובת הגוף ועי' בסמוך בשם החזו"א), וכתב בספר מגדים חדשים

דלפ"ז א"ש דמשה היה רק שליח להולכת הממון מהבכור לכהן עיי"ש, וכן בפנים יפות כתב דנתינת המעות יכול להיות גם ע"י שליח, אלא דהאמירה של הפדיון צריך שיאמר בעצמו, ושפיר י"ל שהאמירה היה ע"י הבכורים עצמם אלא שמשה לקח את הכסף ונתנם לאהרן ולבניו, ובגליון הגרע"א משמע דהנידון בשליח הוא כשהשליח פודהו באמירתו, אבל אם מקנה המעות ע"י שליח, והוא בעצמו אומר לכהן שפודהו במעות הללו פשיטא דשפיר דמי, ובחזו"א יו"ד סי' קפ"ה העלה דאין נפ"מ של מי הכסף, דאם האב פודהו בכסף של אחרים וכולם נמצאים כאן אין שליחות כלל, ואף אם אין האב כאן אלא שאומר לשליח שיאמר לכהן בשם האב שהוא נותן לו כסף השליח שנותן בעדו לפדיון בנו ואינו שליח לפדות אלא ליתן הכסף וכן אם שולח הכסף ע"י השליח והשליח מודיע לכהן שהאב פודהו בכך, אין כאן שליחות, אבל אם אמר לשליח הריני עושה לך שליח לפדות וכאשר תתן הכסף לכהן לשם פדיון יהיה עשייתך כעשייתך, אז הוא שליחות בין אם הכסף שלו או של השליח, עיי"ש, עוד כתב וז"ל, והסכימו האחרונים ז"ל דפודין שלא מדעת האב דזכות הוא לו ופודין מסכף אחרים מדין זכות דהוה להו שלוחין דידיה, עיי"ש ובפ"ת שם.

והנה הפוסקים ז"ל והחזו"א לא נתייחסו לראיית המלבי"ם ולדברי הפנים יפות, וכן הש"ך והט"ז לא נסתייעו מהפדיון שע"י משה, ונראה דהיינו טעמייהו דלא דמי פדיון הבן דכתיב ביה וכל בכור אדם בבניך תפדה, לפדיון הבכורים לעומת הלויים שלא נאמר הציווי לבכורים שהם יתנו דומיא דבפדיון הבן שנאמר הציווי לאב, אלא הציווי נאמר למשה שהוא יקח מאת הבכורים חמשת חמשת שקלים לגולגולת, וכל הציווי היה למשה לקחת מן הבכורים, אבל הבכורים עצמם לא נצטוו דבר והיינו דמסיים קרא כאשר צוה ה' את משה לפרש דאף שבפדיון הבן אי אפשר לפדות ע"י שליח, מ"מ הכא בפדיון הבכורים היה משה עומד במקום האב המצווה לפדות את בנו ולא היה שליח של הבכורים ³, וכ"ז כתבנו לפי דעת הרמ"א, אבל לדינא לא קיי"ל כהרמ"א כמו שהכריעו הש"ך והט"ז וש"פ.

ד. ויל"פ שנסתבב הדבר ע"י חטא העגל שיתקיים מה שנכתב בתורה אלפיים שנה קודם לעולם שהם יורו משפטיו ליעקב ותורתו לישראל בעבור שהם מזרע אהרן אשר אמר עליו כי אני ה' מקדשו, וכן כי נזר משחת וגו' אני ה', ואמרו בילקוט פרשת בא סימן תרל"א אני ה' להגיד מה גרם, וכן כי אני ה' מקדשו להגיד מה גרם, ור"ל שהאצלתו בנפשו היקרה רוח קדושה יתירה על כל עדת ישראל שנודע לי לבדי והוא הענין הגורם שיוכל לעבוד באיניות בשמחה ובעוז ולא יחלל הקרבן במחשבתו, וכן הבדיל משקל כח נפשות זרעו אחריו, שהם יוכלו לשאת את ארון ברית ה' ולעמוד ולשרת לפני ה' בטהרה הראויה כדי שעבודתם תכפר על עונותיהם של ישראל.

ה. בבהגר"א סי' ש"ה ס"י העלה ג"כ דיכול אדם לפדות בן בכור של חבירו שלא מדעת האב, דלא עדיף מפדיון מע"ש ונטע רבעי והקדש דיכול אחר לפדות גם בלא שליחות, עיי"ש, ולפ"ז נחא טפי שמברכינן ב"על, ובחו"ב פסחים ז' ב' כתב לפרש דתיקנו ב"על" משום שכולל כל החיובים בין של האב בין של הבן שהרי גם הבן חייב לפדות עצמו, וכנראה דס"ל ז"ל דאין לתקן "על" אלא על מצוות שמחוייב בהן, אבל ל"מ כן, [ועי' מה שכתב שם בברכת על אכילת זבח], ושור"ד בריטב"א פסחים ז' ב' שכתב כמש"כ דתיקנו כן לפי שאף אם פדאוהו אחרים שלא מדעתו פדוי עיי"ש [וצ"ע בלבוש יו"ד סי' שכ"א, ועי' בסוגיא בכורות י"א א' [ובתו"כ ב"ס ס"ב] ובריט"א בכורות שם] לענין פדיון פט"ח של חבירו, ועי' עוד במחנ"א ה' זכ"י סי' ז' וה' שלוחין סכ"ה ובחזו"א בכורות ס"ז סק"ח ובמל"מ פ"ד מתרומות ה"ב ובמש"כ בזה בתשו' חת"ס יו"ד סי' רצ"ה ועי' עוד בראשונים קידושין כ"ג ובמש"כ ביתרון אור הנדפס בסוף המשניות בבכורות פ"א מ"ה], ועי"ש בבהגר"א שכתב עוד דפדיון הבן אינו אלא חוב בעלמא דהא גובה ממשועבדים כדאיתא בבכורות מ"ח ב', וא"כ כשם דהפורע חובו של אחר נפטר הלוה ה"נ פודה שלא מדעתו פדוי, ועי' במחנ"ח מצוה שצ"ב דאף לפ"ז נחא דלא מהני מחילת הכהן, דיש כאן מצות נתינה כשאר מתנות כהונה ולא מהני מחילה, [וכתבנו מזה במק"א], ולכא' צ"ע ממי שייך כאן מחילה, הרי זה זכות של כל הכהנים, ושור"ד במהרש"א כתובות נ"ו א' וציינו הגרע"א ביו"ד סי' ש"ה ס"ב שכתב דמהני מחילה בפדה"ב, וצ"ע, שור"ד שכבר העירו בזה אחרונים ז"ל, וע"ע בתו' קידושין ח' א' ובעצמות יוסף שם ובקצה"ח סי' רמ"ג סק"ד ובמש"כ בדברי חמודות ברא"ש בכורות פ"ח אות י"ז, ויל"ע עוד בזה בדברי הריטב"א קידושין ב' א' בדין שוה כסף לפדה"ב ובדברי הרשב"א שם ו' ב' שכתב דלא מהני חליפין בפדה"ב ובמשה"ק הרא"ש בתוספותיו קידושין כ"ט א' למה בעינן קרא למעוטי אשה מפדה"ב תיפול דהיא מ"ע שהז"ג, ובפשוטו כשם דלענין בנין ביהמ"ק לא פטרינן נשים משום מ"ע שהז"ג אע"ג דאין בנין בלילה, וה"ט כמ"ש בכלילא דוורדא בפ"א מבה"ב ה"ב דהוא דין מיוחד בבניה שהרי בדברים שאינם עיקר הבנין ודאי אפשר להתעסק אף בלילה, [וע"ע בתור"ד קידושין שם לענין מילה], ה"נ הכא יש לדון דנהי דמצות הפדיון הוא מיום ל' ואילך, מ"מ פריעת החוב לכהן אינו זמן גרמא, וגם יש לדון דהא דגובה ממשועבדים הוא מחמת הישעבוד לקיום מצות ולא מחמת זכות הכהן, וכ"מ ממש"כ תו' כתובות ק"ב א' דאם לא פירש שהוא בשביל מצות פדה"ב לא יצא, עיי"ש, ואטו בחוב בעינן שיפרש שהוא בשביל פריעת החוב [ועוד דהא משכח"ל נמי פדיון בלא נתינה לכהן, עי' בריט"א בכורות פ"ח אות ס"ז ובמשך חכמה שמות י"ג י"ג], וע"ע בלשון החינוך מצוה י"ח ובסה"מ להרמב"ם עשה ע"ט, ועי' באחרונים שדנו בזה מהא דאם מת הבן חייב ליתן פדיונו כדאיתא בכורות מ"ט א' אלמא דעיקרו פריעת חוב ועי"ש בבכורות בפלוגתא דנתאכלו המעות וע"ע מנחות ל"ז א' בבכור שנטרף בתוך ל' יום, וצ"ע בכ"ז, (ולעיקר הנידון, הדבר רחוק לומר שיוכל אדם לפדות את כל הבכורים שלא נפדו, שלא מדעתם, ועי' מש"כ עוד במק"א בשם מו"ר הגרא"ג ז"ל).